

Державне регулювання процесів корпоратизації в Україні

В статті розглянута діюча система державного регулювання процесів корпоратизації в Україні та перспективи її розвитку.

корпоратизація, державне регулювання, ринкова економіка, процеси

Трансформація ринкової економіки України, зумовлює до суттєвих структурних змін у сфері приватизації. Зокрема питання державного регулювання корпоративного сектора економіки. Оскільки приватизаційні процеси кардинально змінюють структуру та відносини власності. Важливими аспектами приватизації є збереження певної частини корпоратизованих підприємств у власності держави, що повністю належать їй, або в структурі власності яких перебуває частка державного майна. Тому за вказаних умов питання регулювання корпоративного сектора економіки України обумовлює актуальність дослідження.

Метою даної публікації є дослідження розвитку державного регулювання процесів корпоратизації в Україні.

Держава здійснює регулювання процесів корпоратизації, а саме впорядкування корпоративного сектора економіки, підвищення дисциплінованості його учасників та динамічного розвитку метою яких є вирішення таких завдань:

розробка механізму вдосконалення організаційної структури управління державними корпоративними правами;

вивчення та налагодження шляхів взаємодії різних структурних та функціональних підрозділів у цій системі;

одержання максимального доходу від продажу великих підприємств, та водночас, залучення до сфери виробництва масштабних інвестицій.

Питання державного регулювання процесів корпоратизації висвітлювались у працях вітчизняних учених-економістів. Зокрема, значну увагу їм приділяли Чечетов М.В., Бондар О.М., Євтушевський В.А., Скупар Г.М, Білик М.Д, Пішпек С.М., Богиня Д.

З часів зародження капіталістичних відносин меркантилісти в державному регулюванні вбачали основу соціальної справедливості і вбачали необхідність втручання держави в економіку країни. Протилежний погляд на цю проблему мають представники класичної економічної теорії, стверджуючи роль держави у забезпеченні економічних свобод та прав суб'єктів підприємницької діяльності, при цьому обмежуючи пряме втручання держави в економіку [2]. Проте, з початком ХХ століття значна частина шкіл економічної теорії вважали за необхідність державного регулювання економічних процесів.

В корпоративному управлінні тісно пов'язані інтереси всіх учасників корпоративних відносин. Кожен з суб'єктів намагається реалізувати власні інтереси, всупереч інтересам інших учасників. Винятком є лише один учасник корпоративних

відносин – це держава, яка не переслідує агресивнішого інтересу, а дбає про суспільний інтерес.

Від політики держави в цій сфері, безпосередньо залежить ефективність функціонування корпоративного сектора в економіці. Тому, стратегія державного регулювання корпоративних відносин, є найвпливовішим зовнішнім чинником розвитку цих відносин, особливо на стадії їх формування в перехідній економіці.

Завдання держави, пов'язані не тільки зі створенням умов для функціонування ринку. Вони передбачають визнання її ролі у дотриманні балансу суспільних інтересів і соціальної стабільності, а також у захисті національних інтересів при проведенні як внутрішньої, так зовнішньої політики. Структурна трансформація національної економіки

В умовах перехідної економіки держава намагається розв'язати основні проблемні питання корпоративної політики поступово, а не паралельно в межах єдиного системно-концептуального підходу. Найчастіше рішення приймаються без урахування наслідків постприватизаційних процесів, функціонуючих моделей корпоративного управління та без забезпечення перспективних умов що забезпечують зростання ефективності корпоративних підприємств.

За вказаних умов в Україні відбувалося не ослаблення ролі держави, а неефективний перерозподіл її управлінських функцій під гаслом процесів корпоратизації та приватизації. Пошук нової моделі, адекватної історичним умовам України, по суті, не починався через відсутність науково обґрунтованої стратегії структурної трансформації. Колишні господарські структури прагнули видозмінювати свою форму, залишаючись носіями ідеології господарської системи.

Участь держави у процесі та розвитку корпоративних відносин загалом розділяють за такими напрямками, а саме, прямі, - коли держава виступає в якості учасника корпоративних відносин і є власником частини корпоративного капіталу корпорації; опосередкований, - коли держава встановлює загальні законодавчі норми та правила, в межах яких і відбувається формування корпоративного сектора в країні [4].

В перехідний період в сфері економічного розвитку об'єктами державного регулювання стає насамперед процеси формування нового співвідношення різних форм власності, планування вартісних пропорцій, суспільно необхідних витрат, процеси перерозподілу національного доходу. Регулювання зазначених процесів сприятиме ефективності загальнонаціональних умов подальшого розвитку, які є невід'ємною частиною об'єкту державного регулювання корпоративної власності.

До початку 90-х років єдиним суб'єктом власності в Україні була держава. Законодавством зазначається, що при реалізації права власності держава невіддільна від державних органів і навпаки, підприємства, завдяки оперативному управлінню державною власністю, беруть участь у правових взаєминах із вищими інстанціями, а отже, самі стають державними господарськими органами. Що стосується мети використання майна, то її визначала держава, тобто держава сама управляла і займалася виробництвом, для чого, власне, і створювала підприємства. Таким чином, можна говорити про об'єднання управління і виробництва в єдине ціле, або монопольне становище державної власності в економіці.

З початком перехідного етапу в Україні, як і в багатьох інших пострадянських країнах, державу проголосили антиподом ринку [1]. Централізоване регулювання традиційно кваліфікувалося як «тотальне втручання», а приватизація державного майна стала головним пріоритетом перетворень на макрорівні. Всупереч теорії і практиці управління, яка існує в країнах із розвинутою економікою (попри власний та іноземний досвід) державну власність визнали «нічийною». Найважливішим показником діяльності інституцій, які здійснювали регулювання та управління відповідним майном,

стали темпи приватизації, що практично унеможливлювали його раціональне використання.

Таким чином, існує цілий комплекс питань, які неможливо вирішити лише ринковими інструментами, і що є потрібним втручання держави, яка має:

- створювати правове поле для вільного розвитку суб'єктів господарювання і контролювати дотримання ними норм законів;
- забезпечувати умови для здорової конкуренції і регулювати ціни на певні види товарів та послуг;
- забезпечувати надходження на ринок необхідного набору товарів та послуг шляхом заповнення економічних ніш у виробництвах, які, з огляду на свою неприбутковість є непривабливими для приватного сектора;
- запроваджувати нормативи та обмеження для суб'єктів підприємницької діяльності з метою охорони довкілля;
- забезпечувати зайнятість населення, справедливий розподіл ресурсів і доходів та інші соціальні гарантії;
- допомагати господарюючим суб'єктам адаптуватися щодо змін ринкової кон'юнктури, створювати сприятливі умови для активізації виробничої діяльності.

Державні інституції сприятимуть наданню повної та надійної інформації як суспільного товару.

Таким чином, за умови регулюючого впливу держави на ринок, позитивні функції держави забезпечать ринку, як системі ефективність існування, а чітко виражена державна політика, спрямована на створення самодостатньої макросистеми, забезпечує якість перетворень. І, всупереч радикальній неоліберальній доктрині з її принципом “що менше держави, то краще”, організація системи державного регулювання і державного підприємництва в країнах світу спростовує догму про неефективність держави у зародку, демонструючи необхідність посилення її ролі та ефективність присутності в економіці сучасного суспільства.

Особливості корпоративного сектора України полягають у тому, що насамперед держава є найвагомішим акціонером, який не тільки володіє значною часткою пакетів акцій товариств, а й виконує такі функції: вироблення державної стратегії щодо формування та регулювання системи корпоративних відносин; створення відповідних державних структур, що безпосередньо відповідають за процес формування та регулювання системи корпоративних відносин; створення системи захисту прав інвесторів та контроль за дотриманням цих прав емітентами цінних паперів та особами, що здійснюють професійну діяльність на ринку цінних паперів; контроль за достовірністю інформації, яка надається емітентами та особами, які здійснюють професійну діяльність на ринку цінних паперів; заборона та припинення на певний термін професійної діяльності на ринку цінних паперів у разі відсутності спеціального дозволу (ліцензії) на цю діяльність, та притягнення до відповідальності за здійснення такої діяльності згідно з чинним законодавством.

Ефективність функціонування корпоративного сектора в економіці залежить від політики держави в цій сфері. Тому, державне регулювання процесів корпоратизації є важливим чинником розвитку цих відносин особливо на стадії їх формування в економіці.

Корпоративна участь держави в підприємстві, об'єднуючи державну і приватну власність, дає можливість нівелювати мінуси кожної із них і посилити переваги. Державний капітал, інтегруючись із приватним, набуває значної гнучкості й мобільності. Водночас приватний капітал стає менш ризикованим, стабільнішим та прогнозованим.

Оцінюючи проблеми державного втручання в економіку України, слід брати до уваги проблеми інституціоналізації приватної власності, покладаючи на неї тягар перехідного періоду. Зміна форми власності — це лише початок реформ. Приватна власність забезпечує можливість відносної свободи у прийнятті економічних рішень господарськими суб'єктами, визначає обов'язки та відповідальність, стимулює зниження витрат та раціональніше використання ресурсів. Однак спроба створити його шляхом перерозподілу власності на практиці ще не призвела до бажаного результату, оскільки інститут приватної власності формується еволюційним шляхом через розвиток конкурентного середовища.

Починаючи з 1992-го по вересень 2001 року державну форму власності в Україні змінили 21 672 об'єкти, комунальну — 55 049 [8]. За результатами діяльності першого кварталу 2001 року, збитково працювало 66% реформованих підприємств. Обсяг промислової продукції, вироблену у 2000 році на українських державних підприємствах, становив 23,8%, на підприємствах комунальної власності — 0,5, на приватних підприємствах — 0,3, на підприємствах колективної форми власності (власність господарських товариств, кооперативів тощо) — 75,0, на підприємствах, заснованих на власності міжнародних організацій, — 0,4%. Це свідчить про низький розвиток корпоративної власності, оскільки відсутній досвід такого управління в Україні. Рис. 1 показано зміну форми власності в Україні з 1997 по січень місяць 2004 року.

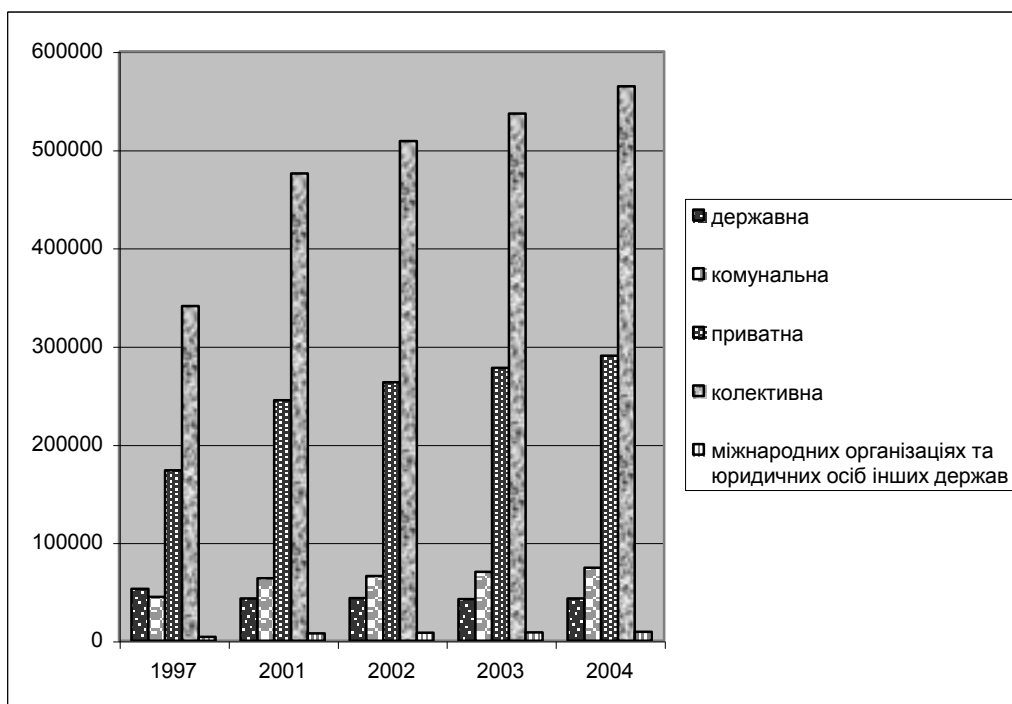

Рисунок 1 - Зміна форми власності в Україні

Нині в Україні налічується близько 4300 державних підприємств. Держава є власником пакетів акцій 2263 суб'єктів господарювання, до яких належать 2036 відкритих акціонерних товариств, 34 державні акціонерні і холдингові компанії та 193 закриті акціонерні товариства, товариства з обмеженою відповідальністю й інші суб'єкти підприємницької діяльності.

Найголовнішими принципами побудови державного регулювання є: відповідальність держави за розвиток галузей інфраструктури; мінімізація втручання держави, однакові умови конкуренції; реформування державного сектора за рахунок не лише приватизації, а й удосконалення управління.

Регулювання корпоративного сектора та контроль за діяльністю учасників здійснює держава, зокрема:

Верховна Рада України, Президент України та Кабінет Міністрів України, держава ухвалює законодавчо-правові акти щодо питання розвитку корпоративного сектору та визначення пріоритетів державної політики, забезпечує загальні основи регулювання корпоративного сектору. Законодавча база має регулювати діяльність суб'єктів ринкових відносин – власників, підприємців і найманих працівників, продавців, покупців і посередників, інвесторів, кредиторів та позичальників. Ця має визначати поведінку не тільки індивідуальних суб'єктів ринку, але й таких важливих інститутів його інфраструктури, як банки, фінансові та страхові компанії, інвестиційні та пенсійні фонди, товарні та фондові біржі, акціонерні товариства, малі фірми, трасти, холдинги, фінансово-промислові групи. Слід відзначити, в країнах з розвинутою економікою нормативно-правова база, яка регулює діяльність суб'єктів ринку, налічує тисячі нормативних актів. Створення такої бази, чітке визначення прав і обов'язків кожного суб'єкта господарювання є обов'язковими умовами формування цивілізованого ринку. Разом з тим необхідно відмітити, що суттєвим завданням держави у досліджуваній сфері є створення ефективного механізму реалізації нормативних актів, який би спонукав та примушував виконувати закони. Такий механізм має також формувати етику ділових відносин, яка не тільки доповнює, але в деяких випадках і замінює правові акти. Саме в цій сфері пострадянських державах, зокрема в Україні, спостерігається катастрофічне відставання, внаслідок якого здебільшого деякі закони не діють, а законослухняні громадяни складають лише незначну меншість підприємців;

Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку України, яка регулює діяльність учасників фондового ринку, контролює дотримання вимог щодо розкриття інформації та належну поведінку акціонерних товариств, акції яких випускаються для різноманітних інвесторів та вільно обертаються на відкритих ринках;

Основним, нормативним актом, що регламентує аспекти створення та діяльність господарюючих суб'єктів корпоративного сектору - є Закон України “Про господарські товариства” [5]. Здебільшого важливі моменти з діяльності цих товариств, не регламентуються, ні нормами Цивільного кодексу України [9], ні нормами Закону України “Про підприємництво в Україні”[6], а лише в загальних рисах характеризують порядок реорганізації товариства. Це на практиці призводить до чисельних порушень прав учасників корпоративних відносин акціонерного товариства у випадку його поділу, перетворення, злиття, приєднання, виділення.

Деякі аспекти закону України “Про господарські товариства”, потребують удосконалення, зокрема на практиці дозволяє керівництву деяких акціонерних товариств порушувати права інвесторів, хоча це не суперечить чинному законодавству.

Недоліком при застосуванні деяких документів, характерним є змішування та підміна корпоративного законодавства, нормативними актами, що регулюють приватизацію, яка є лише передумовою корпоративних відносин. Тому, це потребує розмежування сфери дії приватизаційного (реприватизаційного) та корпоративного законодавства, що дозволить чітко визначитись стосовно моменту та меж застосування того чи іншого законодавства.

Приватизаційне законодавство має регулювати процес корпоратизації. Проте починаючи з моменту створення акціонерного товариства відносини між ним та суб'єктами корпоративних відносин, а також правовий статус товариства потребують регулювання іншими законами. Тобто, з моменту створення відносини держави та товариства мають регулюватися корпоративним законодавством про акціонерні товариства, як відносини емітента і власника корпоративних прав. А приватизаційне

законодавство регулюватиме відносини між державою (як продавцем пакету) та особами, які згодні придбати у держави ці акції. Такий підхід дозволить уникнути колізій, пов'язаних з невизначеним правовим статусом акціонерних товариств, створених в процесі приватизації.

Більшість країн з перехідною економікою, зокрема і Україні, вкрай потребують розробки та прийняття законодавства, яке забезпечить належний рівень захисту прав акціонерів, і при цьому одночасно не стане на заваді господарської діяльності корпорації. Прийняття удосконаленого корпоративного законодавства, спрямоване на ефективний захист прав акціонерів меншості, дозволить не лише на порядок підняти рівень залучення коштів іноземних інвесторів у корпоративний сектор економіки, а й в цілому, стимулюватиме внутрішні інвестиційні процеси в країні з залученням широких кіл населення.

У сфері управління державними корпоративними правами необхідно створити розгалужену і скоординовану інституційну систему та застосовувати диференційований підхід щодо здійснення державою функцій власника, залежно від статусу державного пакета акцій. Серцевину сектора підприємств зі змішаною формою власності мають становити підприємства, у яких державі належить контрольний пакет. Чисельність підприємств, у яких держава має блокуючий пакет акцій, скоротиться (передусім це стосується харчової та легкої промисловості, а також сільського господарства і машинобудування) за умови успішного формування конкурентного середовища. Також варто передбачити механізми отримання контролю за діяльністю підприємств.

Ключове значення має координація діяльності усіх владних структур держави, спрямована на досягнення єдиних чітко сформульованих цілей.

Необхідність державного регулювання діяльності акціонерних товариств, пов'язана з підтримкою конкурентних основ функціонування і важливістю поєднання громадського і колективно-приватного інтересів на підставі збереження державного пакету в структурі акціонерної власності та підвищення ринкової ефективності його використання.

Піраміда цілей державного регулювання економіки залежить від того, яким шляхом еволюційним чи революційним здійснюються зміни в тій чи іншій країні. У цей історичний момент державний сектор України потребує як нових методів державного регулювання, так і нових підходів щодо оцінки ефективності державного підприємництва як елементу регулювання. Що характеризує діяльність держави з погляду соціально-економічної ефективності функціонування макросистеми в цілому. Важлива роль державного регулювання жодною мірою не зменшує значення ринкової самоорганізації та саморегулювання. Проте повний демонтаж системи державного регулювання економіки і дискредитація інститутів державної влади — не менш небезпечний процес, ніж повне знищення інституту приватної власності за радянських часів

Держава має створити умови для запуску механізму ринкової конкуренції, оскільки лише в цьому випадку ринок виконуватиме свої функції на рівні мікроекономіки, а саме, стимулюватиме виробництво продукції, яке користується попитом. Необхідним є раціональне використання ресурсів шляхом зниження витрат виробництва, впровадження нової техніки і новітніх технологій, і насамкінець — підвищення ефективності суспільного виробництва

Державний сектор економіки має функціонувати на основі ринкової економіки. Необхідно також оптимізувати обсяги та структуру державного сектора економіки, запровадити ефективні принципи управління ним, посилення контролю за фінансово-господарською діяльністю підприємств з часткою державної власності. Це сприяє до

необхідності вдосконалення механізму державного регулювання важливих процесів корпоратизації.

Держава має брати активнішу участь у вирішенні значної кількості проблемних питань, усуненні негативних явищ і тенденцій в процесі формування, розподілу та обігу корпоративного капіталу. Вирішення вищезазначених питань сприятиме удосконаленню приватизаційних процесів корпоративного сектора економіки України.

Список літератури

1. Ав.зн. Корпоративне управління в Україні в сучасних умовах / Б. Лес сер, І. Бондарчук, З. Борисенко та ін.; За заг.ред. І. Розпутенка та Б. Лес сера. – К.: “Вид-во “К.І.С.””, 2004. – 306 с.
2. Варга В. Роль государства в рыночном хозяйстве // Международная экономика и международные отношения. – 1992. - № 11. – с. 131.
3. Д. Богиня, Г. Волинський. Державне регулювання перехідних процесів //Економіка України. – 1999 - №5 – с. 12-22.
4. Євтушевський В. А. Основи корпоративного управління: Навч.посіб. – К.: Знання-Прес, 2002. – 317 с.
5. Закон України “Про господарські товариства” від 19 вересня 1991 р. № 1576-XII.
6. Закон України “Про підприємництво” від 7 лютого 1991 р. № 698-XII.
7. Назарова Г.В, Іванов Ю.Б. Організаційне управління державним корпоративним сектором // Вісник Східноукраїнського національного університету. – 2003 - №2 (60). - с. 97-101.
8. Статистичний щорічник України – К.: “Українська енциклопедія”, 2004 р.
9. Цивільний кодекс України: Офіційний текст / Україна. Закони. – К.: Кондор, 2004. – 402 с.

В статье рассмотрена действующая система государственного регулирования процессов корпоратизации в Украине и перспективы ее развития.

In the article the operating system of government control of processes of korporatizatsii in Ukraine and prospect of its development is considered.